

MITÄ ENSIMMÄINEN VALTAKUNNALLINEN ALEKSANTERI-FOORUMI OPETTI?

YHTEENVETO VENÄJÄN JA ITÄISEN EUROOPAN ASiantuntijatyöryhmien
keskusteluista toimenpide-ehdotuksineen

Sisältö

VIE-asiantuntijuus Suomessa	2
Kielten opetus alueasiantuntemuksen pohjana	3
Ammattikorkeakoulujen VIE-asiantuntemus	3
Yliopistot ja tutkimus	4
Aineistot	7
Työelämän edellytykset ja haasteet	8
Aluekehitys	9
Kansalaisjärjestöt Venäjä-tutkimustiedon jalkauttamisessa	10
Lopuksi	11
Toimenpide-ehdotuksia	11
Liitteet	13

Toimittajat: Ira Jänis-Isokangas, Juulia Heikkinen, Paula Rossi ja Niina Into

Aleksanteri-instituutti, Helsingin yliopisto, 2020.

Raportti on julkaistu osoitteessa

<https://www.helsinki.fi/fi/aleksanteri-instituutti/opetus/valtakunnallinen-aleksanteri-foorumi#section-68797>.

Valtakunnallinen Aleksanteri-foorumi 2019

Ensimmäinen valtakunnallinen Aleksanteri-foorumi järjestettiin Helsingin yliopistolla 9. toukokuuta 2019. Tapahtuman tarkoituksena oli kerätä yhteen Venäjän, itäisen Euroopan ja Euraasian (VIE) alueilla aktiivisia tutkimuksen, elinkeinoelämän ja yhteiskunnallisten alojen toimijoita sekä muuta aiheesta kiinnostunutta yleisöä. Foorumiin ilmoittautui yli 180 osallistujaa, jotka edustivat yli kahdeksaakymmentä eri taustaorganisaatiota.

Valtakunnallisen foorumin avauspuheenvuoron piti Ilkka Herlin (Cargotecin hallituksen puheenjohtaja ja Aleksanteri-instituutin neuvottelukunnan puheenjohtaja), jonka jälkeen paneelissa keskusteltiin alueasiantuntemuksen merkityksestä suomalaiselle yhteiskunnalle. Keskustelijoina olivat Pekko Kohonen (Cultura-säätiö), Minna Likander (ainejärjestö Sasha ry), Katalin Miklóssy (Aleksanteri-instituutti), Ilkka Salonen (East Office of Finnish Industries), Joni Virkkunen (VIETS ry ja Itä-Suomen yliopisto) ja Hanna Smith (Hybrid CoE). Aamupäivän ohjelman lopuksi Kansalliskirjaston Slaavilaisen kirjaston palvelupäällikkö Irma Reijonen esitteli kirjaston kokoelmia.

Iltapäivän työryhmät käsittelivät laajasti koulutusta, tutkimusta, työelämää, kansalaisjärjestöjä sekä talouden ja politiikan näkökulmia Venäjän, itäisen Euroopan ja Euraasian alueisiin. Tapahtuman aikana kuultiin paneeli- ja työryhmäkeskusteluissa lähes sata puheenvuoroa.

Valtakunnallisen tapahtuman järjestäjänä toimi Aleksanteri-instituutti, jolla on opetus- ja kulttuuriministeriön asettama tehtävä VIE-alueeseen liittyvän opetuksen, tutkimuksen ja tietopalvelun valtakunnallisessa koordinoinnissa.

VIE-alue on kansallisesti tärkeä alue, jonka osaamista on suomalaisessa yhteiskunnassa eri alueilla. Foorumin tarkoituksena on tuoda eri alojen osaajat yhteen keskustelemaan, jakamaan ja kehittämään suomalaista VIE-osaamista.

Tämä raportti on yhteenveto foorumipäivän keskusteluista.

VIE-asiantuntijuus Suomessa

Kaikille yhteisessä aamupäiväosiossa sekä iltapäivän neljästätoista eri työryhmäsessioissa kartoitettiin suomalaisen VIE- asiantuntijuuden nykytilaa. Erityisesti Venäjä-osaaminen on perinteisesti ollut Suomessa vahvaa ja sitä ajoittain jopa oletetaan suomalaisilta kansainvälisissä yhteyksissä. Venäjän tuntemus ja merkitys korostuukin Suomessa verrattuna muihin VIE-alueen maihin. Historiansa ja sijaintinsa kautta suomalaisella yhteiskunnalla on pitkät perinteet itärajan taakse suuntautuvasta kaupan ja kulttuurin alan vaihdannasta. Tämä yhteys on menneinä vuosikymmeninä onnistuttu säilyttämään myös kriisien aikana.

VIE-osaamisen kotimaisen hyödyntämisen lisäksi päivän mittaan pohdittiin suomalaista osaamista kansainvälisestä näkökulmasta. Esimerkiksi foorumin avauspuheenvuorossa korostettiin suomalaisen osaamisen merkitystä osana eurooppalaista ja globaalia yhteistyötä, jonka toimintaan kulloinenkin maailmanpoliittinen tilanne heijastelee. Uudet uhat, kuten ilmastonmuutos, vaativat yhteistyön tiivistämistä myös lähialueilla.

VIE-maiden moninaisuus ja erityispiirteet asettavat haasteita niiden analysoinnille. Erilaisten kohdealueen toimintakulttuurien tuntemus on olennainen osa asiantuntemusta, jota kaivataan niin talouden kuin politiikan osa-alueilla. Akateemista tutkimustietoa tarvitaan analyysien ja päätöksenteon pohjaksi. Erityisesti Venäjän osalta tutkimuksen tehtävä on uhkien ja riskien analysoimisen rinnalla tuoda esille myös Venäjä-kuvien laajempi kirjo.

Alan toimijoiden valtakunnallista yhteistyötä tarvitaan, jotta voidaan tuottaa mahdollisimman ajantasaista ja laaja-alaista tietoa

Monet foorumilla edustetut tahot kertoivat havainneensa viime aikoina, että kiinnostus VIE-maita ja erityisesti Venäjää kohtaan on hiipunut, mikä näkyy esimerkiksi laskevissa opiskelijamäärissä. Tämä trendi yhdistettynä eläköitymisiin ja henkilövaihdoksiin on aiheuttanut huolta yhteistyön, kontaktien ja osaamisen jatkuvuudesta tulevaisuudessa esimerkiksi aluekehityksen ja taloussuhteiden osalta. Toisaalta monia, erityisesti Itä-Eurooppaan ja Euraasiaan erikoistuvia alan opiskelijoita, huolettaa oman osaamisen käyttökelpoisuus työmarkkinoilla. Koulutuksen ja työelämän kohtaaminen olikin yksi päivän paljon puhuttaneista teemoista.

Valtakunnallisuus ja sen vahvistaminen näkyi ja kuului foorumipäivän läpileikkaavana teemana. Aamupäivän puheenvuoroissa todettiin, että alan toimijoiden valtakunnallista yhteistyötä tarvitaan, jotta voidaan tuottaa mahdollisimman ajantasaista ja laaja-alaista tietoa.

Yhteistyön ja keskinäisen viestinnän kehittäminen voisi auttaa myös jo olemassa olevan tietotaidon hyödyntämisessä. Foorumipäivän puheenvuoroista välittyi, että toimijoiden moninaisuus ja monialaisuus aiheuttaa kentällä kohtaanto-ongelmia, joiden paikkaamiseksi valtakunnallisten verkostojen vahvistaminen ja eri toimijoiden yhteen tuominen on ensiarvoisen tärkeää. Valtakunnallisen yhteistyön kehittämiseksi löytyy laajaa tukea ja tahtotilaa, mutta esiin nostettiin myös paljon käytännöllisiä ja hallinnollisia haasteita.

Kielten opetus alueasiantuntemuksen pohjana

Venäjän ja harvinaisempien slaavilaisten kielten osaaminen nousee ajoittain yhteiskunnallisen keskustelun aiheeksi. Kielitaidon hyöty kyllä tunnustetaan, mutta kielten opiskelun tosiasiallinen lisääminen on osoittautunut haastavaksi. Venäjää ja muita slaavilaisia kieliä opetetaan Suomessa eri tasoilla, julkisesti ja yksityisesti rahoitettuna. Foorumissa kuultiin eri kielten opetuksen parissa työskentelevien näkemyksiä opetuksen tilanteesta Suomessa.

Foorumin työryhmissä tuotiin esille se, että kattavan ja relevantin keskustelun luomiseksi olisi tärkeä huomioida kielenopetuksen moninaisuus ja monitoimisuus. Yliopistojen rooli korostuu nykyisessä keskustelussa liiaksi, vaikka kieliä opetetaan muuallakin kuin yliopistoissa. Valtakunnallisen kattavuuden näkökulmasta tilanne on myös epätasainen. Kuntien väliset erot, valtakunnallisen kielten opetuksen koordinaation puute sekä maantieteelliset etäisyydet vaikuttavat merkittävästi eri toimijoiden mahdollisuuksiin järjestää etenkin pienten kielten opetusta ympäri Suomen. Kouluilla nähtiin olevan tärkeä rooli kieliopintoihin kannustamisessa ja ohjaamisessa. Kieltenopettajat soisivatkin oppilaitosten tiedottavan aktiivisemmin oppilaille ja opiskelijoille eri kieltenopiskelumahdollisuuksista.

Erityisesti pienempien slaavilaisten kielten osalta haasteena ovat myös oppimateriaalien saatavuus ja niiden pitäminen ajantasaisina. Tämä vaatii opettajilta erityistä työpanosta sekä suunnittelu- ja soveltamistaitoa. Opetuksen suunnittelua hankaloittaa myös eritasoisten ja -tyyppisten sekä monikielisten oppilaiden huomioiminen ja arviointi. Yksityisesti järjestettävälle kielenopetukselle haasteina ovat eritoten hinnoittelu sekä harrastajaopettajien määrän kasvaminen.

Kielen opiskeluun kannustamisessa positiivisia esimerkkejä ovat TET-harjoittelupankki ja työelämämessut.

Koordinaation puutetta on viime aikoina helpottanut *Oman äidinkielen opettajat ry:n* parantunut kapasiteetti Opetus- ja kulttuuriministeriön resursoimana. Kielen opiskeluun kannustamisessa positiivisia esimerkkejä ovat TET-harjoittelupankki ja työelämämessut. Myös ystäväperheiden ja –kaupunkien tyyppiset yhteistyökuviot ovat osoittautuneet hedelmällisiksi, joskin hankkeita tulisi kehittää ja pitää yllä aktiivisemmin. Alumniopiskelijat ja yritysten edustajat voisivat myös olla mukana kannustamassa erityisesti lukio- ja korkeakouluopiskelijoita kieltenopintojen pariin.

Luovia ratkaisuja kentältä ovat olleet esimerkiksi Lukukirja-hanke, joka tukee kaksikielisten lasten identiteettiä. Yliopiston puolella on kokeiltu opetuksen räätälöimistä opiskelijoiden tarpeiden mukaisesti esimerkiksi ukrainan kielen pikakurssin muodossa.

Ammattikorkeakoulujen VIE-asiantuntemus

Suomalaisissa ammattikorkeakouluissa järjestetään monenlaista VIE-alueeseen liittyvää opetusta. Esimerkiksi Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu Xamk on vuosien 2018-2020 strategiassaan nostanut keskeiseksi teemakseen Venäjä-osaamisen, mikä tarkoittaa kieliopintoja ja muita Venäjä-teemaisia

opintoja mahdollisimman monelle. Oppilaitoksilla on myös erilaisia vaihto-ohjelmia ja muita yhteistyöhankkeita venäläisten partnereiden kanssa, mikä heijastuu esimerkiksi venäläisten opiskelijoiden määrässä. Ammattikorkeakoulujen edustajien mukaan kiinnostus Venäjä-opintoihin on viimeisen viiden vuoden aikana laskenut selvästi. Esimerkiksi Lappeenrannassa venäjän kielen ja muiden Venäjä -opintojen suorituspäätyminen on laskenut vuoden 2013 yli tuhannesta opintopisteestä viime vuoden kahteen ja puoleen sataan opintopisteeseen.

Ilmiötä selittää työryhmien osallistujien mukaan ainakin osin Venäjän heikko maakuva nuorten keskuudessa. Innostus VIE- aluetta kohtaan näyttää kulkevan sykleissä. Nyt ammattikorkeakouluissa toivotaankin, että maailmanpoliittisen tilanteen muuttuminen saisi opiskelijoiden kiinnostuksen jälleen heräämään. Vaikeasti ennakoitava suosion vaihtelu aiheuttaa oppilaitoksissa suuria haasteita opintojen suunnittelemiselle ja tarjoamiselle.

Innostus VIE- aluetta kohtaan näyttää kulkevan sykleissä

Venäjän kielen taitajien vähenevä määrä huolestuttaa alan toimijoita. Esimerkiksi matkailualan Venäjä-osaamiseen tulee jatkossa vaikuttamaan pakollisten venäjän kieliopintojen opintojen poistuminen. Kielitaidon merkitys vähenee toisaalta myös siksi, että nuoret venäläiset matkailijat puhuvat keskimäärin paremmin englantia kuin vanhempansa.

Ammattikorkeakoulujen ensisijainen tehtävä on tarjota nuorille ammatti ja niitä taitoja, joita työelämässä tarvitaan. Tämän vuoksi olisikin tärkeää, että tieto työnantajien tarpeista kulkisi kouluihin, jotka voisivat puolestaan kouluttaa opiskelijoita tarkoituksenmukaisesti. Työryhmässä pohdittiinkin esimerkiksi sitä, mistä opiskelija tietää kuinka paljon Venäjän ja venäjän kielen tuntemusta on tarpeeksi työnantajien näkökulmasta.

Ratkaisuja ammattikorkeakoulujen haasteisiin voisivat olla esimerkiksi (valtakunnalliset) verkkokurssit, joita voitaisiin räätälöidä pienemmillekin ryhmille kulloisienkin tarpeiden ja kiinnostusten mukaisesti. Myös fokuksen laajentaminen Venäjä-keskeisyydestä laajemmin itäisen Euroopan ja Euraasian alueeseen saattaisi houkutella uusia opiskelijoita. Esimerkiksi kiinnostus Keski-Aasia kohtaan näyttää olevan nousussa. Lisäksi olisi syytä kiinnittää huomiota erilaisiin tulokulmiin; aluetta voisi lähestyä esimerkiksi kulttuurintuntemuksen ja matkustamisen kautta.

Yliopistot ja tutkimus

Monitieteistä Venäjän, itäisen Euroopan ja Euraasiaan liittyvää opetusta ja tutkimusta löytyy useasta eri yliopistosta. Se on hajaantunut myös yliopistojen sisällä useisiin eri tiedekuntiin, yksiköihin ja koulutusohjelmiin. Helsingin yliopiston alainen Aleksanteri-instituutti koordinoi tätä opetusta ja tutkimusta valtakunnallisen, kahdentoista yliopiston muodostaman VIEExpert- verkoston kautta. Verkosto järjestää maisterivaiheen opetusta eri yliopistoilla rahoittamalla erilaisia kursseja ja järjestämällä opintomatkoja, intensiivikursseja ja kesäkouluja.

Viime vuosien yliopistojen rahoitus- ja rakennemuutokset ovat jättäneet jälkensä VIE-opetukseen ja tutkimukseen. Yliopiston profiloitumistarpeet ovat lopettaneet esimerkiksi venäjän kielen opetuksen Turun

yliopistossa ja tohtorikoulutuksen muutos valtakunnalliset tutkijakoulut Itä-Suomen ja Helsingin yliopistoista.

Erityisesti VIE-aluetta tutkivat jatko-opiskelijat tarvitsevat verkostoa, joka tuo monitieteistä tutkimusalueetta- ja asiantuntemusta yhteen. Tällä hetkellä tätä verkostoa tarjoaa Koneen säätiön rahoittamat verkostot. Jatko-opiskelijoiden verkostoa tulisi kuitenkin saada pysyvämmälle pohjalle, jotta kansallinen ja valtakunnallinen asiantuntemus ja yhteistyö säilyisi jatko-opiskelijoille ja nuorille tutkijoille jatkossakin.

*Erityisesti VIE-aluetta tutkivat
jatko-opiskelijat tarvitsevat
verkostoa, joka tuo yhteen
monitieteistä tutkimusalueetta
ja asiantuntemusta*

Tutkimusta käsittelevässä työryhmässä keskusteltiin myös VIE-aluetta koskevan tutkimuksen ongelmista. Haasteina nähtiin muun muassa kohdealueen määrittelyyn liittyvät ongelmat sekä Venäjän merkityksen korostuminen alueen muiden maiden kustannuksella. Kohdealueen tutkimusta ja opetusta järjestävien tahojen moninaisuus koetaan toisaalta rikkautena, toisaalta haasteena opiskelijoiden ja tutkijoiden verkostoitumiselle.

VIE-alueen tutkimuksen valtakunnallisuutta tulisi foorumipäivän puheenvuorojen perusteella painottaa yhä enemmän. Eri yliopistot tuottavat laadukasta tutkimusta ja opetusta eri oppiaineissa ja tuovat oman panoksensa kansalliseen Venäjän, itäisen Euroopan ja Euraasian asiantuntemukseen. VIE-alue on Suomelle strategisesti merkittävä alue ja tämän alueen asiantuntemusta on tarkasteltu monin eri tavoin.¹

Foorumilla edustettujen tahojen mukaan suomalaisen Venäjän talouden tutkimuksen toimintaympäristö on muuttunut niin, ettei tutkimusta voida tällä hetkellä tehdä tai hyödyntää parhaalla mahdollisella tavalla. Tutkimusrahoitusta tai yliopistojen tukea ei työryhmäläisten mukaan löydy tarkoituksenmukaisen, soveltavan tutkimuksen tekemiseen, vaikka osaamista ja tarvetta olisikin. Nykyisellään rahoitusta saavat tutkimushankkeet eivät tutkimuksen parissa työskentelevien mukaan vastaa elinkeinoelämän tai julkisen sektorin tarpeita, vaan keskittyvät mahdollisimman yleistettävien teorioiden ja tiedon etsintään. Tällöin Venäjä-konteksti ja tutkimuksen käyttökelpoisuus jäävät toissijaiseksi.

¹ ks. esim. Järvinen J., Rautuma S., Suokas K., Tenhio N. & Virtasalo I. (toim.) (2012): *VIE-osaaminen kartalle-Venäjän ja itäisen Euroopan alueasiantuntijuutta etsimässä*; Elo-Valente M., Järvinen J., Quist L., Salmi A. & Virtasalo I. (toim.) (2013): *VIE osaaminen yhteiskuntaan -Venäjän ja itäisen Euroopan tuntemuksen uudet suuntaviivat*; Smith H. (toim.) (2014): *Russia as a neighbour*; Jänis-Isokangas I. (2017): *Korkeakoulu yhteistyötä Venäjän kanssa –arviointi CIMO:n rahoittamista Venäjä-toiminnoista*; Mustajoki A. (2007): *Yliopistojen Venäjä-yhteistyön ja Venäjä-osaamisen kehittäminen*; Mikkola O., Bloigu K., & Karhunen P. (2009): *Venäjä- osaamisen luonne ja merkitys kansainvälisissä suomalaisyrityksissä*

*Tarkoituksenmukainen,
soveltava talouden tutkimus
vahvistaisi kansainvälistä
kysyntää suomalaiselle
Venäjän talousosaamiselle*

Työryhmässä nousi esille, että yrityksillä ja ministeriöillä olisi suuri tarve Venäjän talouden alan soveltavalle tutkimukselle. Erityisesti kaivattaisiin tulevaisuuteen katsovaa, skenaariopohjaista talouden tutkimusta. Alan toimijat kaipaisivat kattavaa analyysia, jossa pureuduttaisiin markkinoilta tuleviin heikkoihin signaaleihin.

Kaikenlainen liiketoiminnan suunnittelua Venäjällä helpottava tieto, kuten erilaisten liiketoimintaympäristöjen kartoittaminen olisi myös hyödyksi. Kokonaiskuvien lisäksi

tarvetta olisi myös esimerkiksi väestönkehitystä, eri talouden sektoreiden toimintaa, ulkomaisten yritysten olosuhteita sekä venäläisten yritysten toimintaa käsittelevälle tutkimukselle.

Tarkoituksenmukainen Venäjän talouden soveltava tutkimus vahvistaisi myös entisestään kansainvälistä kysyntää suomalaiselle talousosaamiselle. Valitettavasti alueen taloudesta kiinnostuneiden opiskelijoiden määrän pieneneminen on kaventanut alan kurssitarjontaa.

Pienempien VIE-maiden analysoiminen talouden viitekehityksessä on osoittautunut haastavaksi niiden moninaisuuden ja erityispiirteiden vuoksi. Etenkin joidenkin Itä-Euroopan maiden talouden politisoituessa toimintaympäristö, olosuhteet ja tavat muuttuvat vauhdilla ja vaikeuttavat alueiden talouskehityksen seuraamisesta.

Koulutuksen ja talouden lisäksi keskeisiä aiheita ovat olleet myös ulko- ja turvallisuuspolitiikan näkökulmat. Useat eri selvitykset ovat arvioineet tätä osaamista.² Kansainvälistymisen lisäksi olisi myös tärkeä muistaa ei-valtiollisten toimijoiden, kuten yksityissektorin ja kansalaisyhteiskunnan merkitys turvallisuuskeskustelulle ja -tutkimukselle.

Turvallisuuspolitiikkaa käsittelevässä työryhmässä esitettiin kritiikkiä siitä, että suomalaisessa tutkimuksessa keskitytään tarkastelemaan turvallisuusaiheita Suomen perspektiivistä. Suomen vahva Venäjä-osaaminen tulisi viedä yhä vahvemmin kansainvälisen keskustelun areenoille ja osaksi laajempaa, kansainvälistä Venäjä-keskustelua.

Työryhmien mukaan tiiviimpi ja toimivampi yhteistyö tutkimuskentän ja viranomaisten välillä olisi tarpeen. Esimerkiksi ulkoasiainhallinnossa on jo valmiita toimivia rakenteita, mutta ulkoministeriön lisäksi Venäjää koskevasta tutkimuksesta voisivat hyötyä muutkin hallinnonalat. Viranomaistahoille tehtävän selvitystyön merkityksellisyys tunnustetaan myös tutkijoiden keskuudessa. Ongelmana on kuitenkin se, että selvitystyö vie väistämättä aikaa omalta tutkimukselta. Tätä varten olisikin paikallaan kehittää parempia indikaattoreita ja palkitsemisjärjestelmiä viranomaisyhteistyöhön osallistumiselle.

VIE-tutkimuksen tulevaisuutta silmällä pitäen olisi tärkeää, että opiskelijoita saataisiin houkutelua tutkijanuralle. Kannustamisessa voisi hyödyntää esimerkiksi eri alan toimijoiden kanssa perustettavaa gradupankkia. Pankista aiheen valitsemalla opiskelija voisi jo maisterivaiheessa linkittää omat intressinsä relevantteihin ja ajankohtaisiin tutkimusaiheisiin, joille on jo valmiiksi tilausta. Näin paitsi kavennettaisiin

² Puolustusministeriö (2019): *Voiman Venäjä*; (2016): *Muutosten Venäjä*; Martikainen T., Pynnöniemi K., Saari S. & Ulkopoliittisen instituutin työryhmä (2016): *Venäjän muuttuva rooli Suomen lähialueilla*; Kuusi O., Smith H. & Tiihonen P (toim.) (2007): *Venäjä 2017: kolme skenaariota*

kuilua yliopiston ja muiden toimijoiden välillä niin myös tuotaisiin opiskelijoita lähemmäs potentiaalisia työnantajia. Toinen tehokkaaksi ja mielekkääksi osoittautunut keino on tutkimusavustajien rekrytoiminen tutkimusprojekteihin.

Aineistot

Foorumipäivänä keskusteltiin kahden työryhmän voimin erilaisista Suomessa käytössä olevista aineistoista. Kokemuksia vaihdettiin työryhmissä myös venäläisten arkistojen kanssa tehtävän yhteistyön vahvuuksista ja haasteista.

Digitalisoituminen on parantanut yleisesti ottaen aineistojen saatavuutta ja käyttömahdollisuuksia, mutta samalla aineistojen säätely on tarkentunut. Vaikka digitaalista ja digitoitua aineistoa on periaatteessa olemassa laajaltikin, aineistojen etäkäyttöön ja lisensseihin liittyy kuitenkin paljon rajoitteita. Käytössä olevien aineistojen kartoittamisessa on avuksi esimerkiksi Slaavilaisen kirjaston laatima digitaalisten aineistojen opas (*Russian and East European Studies Subject Guide*), joka on avoimesti saatavilla sähköisessä muodossa.

Digitaalisten aineistojen myötä aktivoituu uudenlainen eettisen normiston kenttä

Venäläisestä digitaalisesta aineistosta puhuttaessa tärkeässä roolissa on myös aineiston luotettavuuden ja eettisyyden arviointi. Esimerkiksi aineiston hankkimistavalla on suuri merkitys, kun puhutaan digitaalisesta aineistosta, kuin jos kyseessä olisi fyysinen kirja tai arkisto. Voidaankin sanoa, että digitaalisten aineistojen myötä aktivoituu uudenlainen eettisen normiston kenttä, jossa korostuu kysymykset aineistojen tekijänoikeuksista, aineistojen luotettavuudesta ja autenttisuudesta.

Haasteistaan huolimatta digitaaliset aineistot laajentavat tutkimuksen mahdollisuuksia ja mahdollistavat esimerkiksi laajojen aineistojen systemaattisen käsittelyn. Digitaalisia aineistoja louhimalla voi nousta esiin myös muutoin huomaamatta jääviä elementtejä.

Perinteisten arkistoaineistojen valtakunnallisen saatavuuden tekee Suomessa mutkikkaaksi eri aineistojen luovutusta ohjaavat sopimukset. Myös venäläisten arkistojen eri hinnoittelukäytännöt hidastavat kokoelmien kartuttamista. Tutkimuksen teon helpottamiseksi Kansallisarkisto pyrkiikin seuraamaan ja ottamaan huomioon tutkimuksen trendejä ja painopisteitä. Viime aikoina on kerätty erityisesti toiseen maailmansotaan, talvisotaan sekä suomalaisiin ja venäläisiin sotavankeihin liittyvää aineistoa. Toisen maailmansodan aikaiset suomalaisia koskevat aineistot ovat hyvin laajalle levinneet, ja niitä löytyy esimerkiksi Armeniasta, Azerbaidzhanista, Georgiasta, Kazakstanista, Valko-Venäjältä sekä Ukrainasta. Uuden aineiston kartuttamiseen tarvittaisiin myös lisää rahoitusta.

Ratkaisuksi aineistoihin liittyviin pulmiin toivotaan Kansalliskirjastolta mahdollisimman laajan aineiston kokoamista, jolloin aineistot olisivat keskitetyksi, nopeasti ja edullisesti suomalaisten tutkijoiden käytössä. Tulevaisuuden visioina työryhmäläiset kaavailivat digitaalisia ja interaktiivisia aineistoja, jotka olisivat käytettävissä milloin ja missä vain. Toisaalta arkisto- ja kirjastohenkilökunnan sekä tutkijoiden kohtaaminen ja keskustelu koetaan myös merkittävänä osana laadukkaan tutkimuksen tekemistä.

Työelämän edellytykset ja haasteet

Kielenopetuksen ja koulutuksen lisäksi yksi työryhmien keskeisistä keskusteluaiheista oli työelämä ja sen tuottamat haasteet. Esimerkiksi talouden ja liiketoiminnan alalla toimijoita huolestuttaa etenkin edellä mainitut koulutuksen resurssipula ja opiskelijoiden hiipunut kiinnostus Venäjän talouden opiskelua kohtaan. Pulaa on varsinkin opiskelijoista, joilla talousosaaminen ja Venäjän tunteminen yhdistyisi tarkoituksenmukaisesti. Tällaisia tulevaisuuden osaajia kaivattaisiin kipeästi, sillä Venäjä on yhä yksi suomalaisfirmojen tärkeimmistä markkina-alueista.

Työelämän haasteisiin ratkaisuja saattaisi tuoda jatkuvan oppimisen väylien kehittäminen ja eri oppilaitosten voimien yhdistäminen ajantasaisten Venäjä-opintokokonaisuuksien järjestämiseksi. Alumnien ja mentoroinnin roolia tulisi myös vahvistaa ja positiivisia kokemuksia työelämästä välittää opiskelijoille mahdollisuuksien horisontin laajentamiseksi. Perinteisiä keinoja, kuten Venäjälle suuntautuvia retkiä ja opiskelijavaihtoja ei tulisi myöskään unohtaa; ne ovat olleet monen nykyisen Venäjä-osaajan avainkokemuksia alalle suuntautuessa.

Työelämän tieto- ja osaamistarpeet ovat alati muutoksessa, minkä vuoksi koulutus ja työelämä lomittuvat yhä useammin ja yksiselitteisiä ratkaisuja kohtaanto-ongelmiin tuskin on tarjolla. Jatkuvan oppimisen eri muodoilla pyritään yhä paremmin vastaamaan ja reagoimaan työelämän muuttuviin tarpeisiin. Työnantajien tarpeiden huomioiminen sekä työntekijöiden oman osaamisen kehittäminen ovat tärkeitä tekijöitä myös VIE-alueen jatkokoulutuksen suunnittelussa.

Tämän hetken työelämän näkökulmasta jatkuvan oppimisen muodot voisivat sisältää esimerkiksi kevyitä, kohdennettuja, osaamista syventäviä kokonaisuuksia tai luentosarjoja. Jatkuva oppiminen voi olla työnantajan tuottamaa koulutusta tai lyhyitä tutkijoiden paikan päällä pitämiä esityksiä. Samaan aikaan se on myös työntekijän itsensä valitsemia opintoja joko työntekijän tai työnantajan kustantamana. Työnantajien puolelta olisi tärkeää viestiä koulutusmyönteisyyttä ja mahdollistaa jatkuvaa oppimista esimerkiksi tarjoamalla erilaisia kursseja, asiantuntijaluentoja sekä kannustamalla työntekijöitä omaehtoiseen oppimiseen.

Työryhmäläisten mukaan yliopistoiden tulisi tukea vahvemmin jatkuvaa oppimista luomalla matalan kynnyksen akateemisia yhteisöjä, joihin myös alumnien olisi helppo osallistua. VIE-asiantuntijoiden jatkuvan oppimisen kannalta olisi myös hyödyllistä, jos yliopistot ja ammattikorkeakoulut voisivat tehdä tiiviimmin yhteistyötä opetuksen järjestämisessä. Yliopistoilta kaivataan myös opinto-ohjauksen parempaa kohdentamista myös niille, jotka ovat jo työelämässä ja haluavat täydentää osaamistaan. Jatkuvan oppimisen sisältöjä suunniteltaessa olisi tärkeää, että kuultaisiin alumnien ja työelämän toiveita.

Lisäksi olisi tärkeää kiinnittää huomiota siihen, miten työelämässä täysipainoisesti olevat voisivat osallistua täydennyskoulutukseen.

VIE-asiantuntijoiden jatkuvan oppimisen kannalta olisi hyödyllistä, että yliopistot ja ammattikorkeakoulut voisivat tehdä tiiviimmin yhteistyötä opetuksen järjestämisessä

Yksi tärkeä keino on opintovapaat, joiden aikana työssä olevat pääsevät täysipainoisesti keskittymään opiskeluun. Työn ohessa järjestettävien koulutusten toivotaan olevan tarjolla verkossa tai siten, että koulutuksessa olisi tarjolla myös ryhmätyöskentelyä ja verkostoitumista muiden osallistujien kanssa. Kannatusta saivat myös VIE-kohdemaihin suuntautuvat kenttätökurssit, sekä metataitojen kehittämistä VIE-alan sisältöjen lisäksi.

Koulutusala tulisi foorumin osallistujien mukaan pystyä valitsemaan kiinnostus edellä ilman tarvetta taktikoida. Urapolut ovat alalla vaikeasti ennakoitavia ja oma osaaminen pitää oppia tunnistamaan ja markkinoimaan. Usein omannäköisen työn löytäminen vaatii oma-aloitteisuutta ja kekseliäisyyttä. Kaukaa viisaan opiskelijan kannattaa ottaa kuitenkin kaikki irti oppilaitoksensa erilaisista mahdollisuuksista. Opiskeluaikana on mahdollisuus kerryttää taitoja, joiden opetteluun voi työelämässä olla hankalaa löytää aikaa. Myös mentorointi koettiin työryhmissä tärkeänä tapana vahvistaa alueosaajien ja –opiskelijoiden välistä linkkiä.

Aluekehitys

Foorumipäivän keskusteluissa keskityttiin aluekehityksen osalta Suomea koskettavien EU:n ulkorajayhteistyöohjelmien (European Neighbourhood Instrument Cross-Border Cooperation - ENI CBC) tulevaisuuteen etenkin rahoituksen ja rakenteen näkökulmista. Työryhmän jäsenten mukaan jonkinlaisia keskusteluja ohjelmien tulevaisuudesta käydään jo, mutta varmuutta tulevaisuuden kuvioista ei vielä ole.

ENI CBC – ohjelmat

Rajat ylittävä yhteistyö tukee sosiaalista ja taloudellista kehitystä raja-alueilla, vastaa yhteisiin haasteisiin esimerkiksi ympäristöön, terveyteen ja rikollisuuteen liittyen, sekä sujuvoittaa ihmisten, tavaroiden ja pääoman liikkuvuutta. Rajat ylittävä yhteistyö tukee raja-alueiden kilpailukykyä, kansainvälisten verkostojen syntymistä ja taloudellista kehitystä, sillä se edistää kokemusten vaihtoa ja hyvien käytäntöjen leviämistä.

Suomen ja Venäjän välisellä rajalla käynnissä vuosina 2014–2020 kolme EU:n ulkorajayhteistyöohjelmaa (ENI CBC): Kolarctic, Karelia ja Kaakkois-Suomi – Venäjä. Ohjelmat ovat jatkoa aikaisemmin (2007–2013) toteutetuille ohjelmille.

Aluekehityksen teemat vaihtelevat ohjelmittain, mutta kaikille kolmelle yhteisiä painopisteitä ovat elinkeinoelämän kehittäminen, ympäristönsuojelu sekä rajojen hallinta ja turvallisuus. Ohjelmiin osallistuvat alueet ovat päävastuussa ohjelmien sisällöstä ja toteuttamisesta.

ENI CBC -ohjelmat perustuvat tasavertaiseen kumppanuuteen ja ovat yhteisrahoitteisia. Suomen ja Venäjän rajalla toteutettavissa ohjelmissa EU:n rahoitusosuus on 50% ja ohjelmiin osallistuvien maiden 50%

-Työ- ja elinkeinoministeriö (<https://www.rakennerahastot.fi/web/eni-cbc/tietoa-ulkorajayhteistyohjelmista>)

Työryhmässä nähtiin, että rajat ylittävää yhteistyötä tulee tarkastella aluekehityksen näkökulmasta. Euroopan komissiolta on esitetty ohjelmien määrästä suuntaviivoja, joiden mukaan tulevaisuudessa tulisi olemaan yksi ohjelma kutakin ulkorajaa kohden. Suomi on kuitenkin tässä suhteessa erityistapaus pitkän

Venäjän-ulkorajansa vuoksi. Jokaisella tämänhetkiselä ohjelma-alueella on omat erityispiirteensä ja vahvuutensa ja kolme eri ohjelmaa on koettu toimivaksi ratkaisuksi. Esimerkiksi Kolarctic ENI CBC toteutetaan yhteistyössä myös Ruotsin ja Norjan kanssa Suomen ja Venäjän lisäksi. Keskeinen kysymys ohjelmien tulevaisuuden kannalta on tietenkin rahoitus, jonka väheneminen saattaisi viedä pohjan kolmen eri ohjelman mielekkyydeltä.

Edellisten ohjelmien valmistelussa ongelmallista on ollut EU-lähtöisyys. Venäjä on otettu yleensä suunnitteluuihin myöhäisessä vaiheessa mukaan, vaikka se osallistuu myös kansallisella rahoituksella ohjelmiin. Olisikin tärkeää muistaa, että ohjelmia toteutetaan yhteistyössä kaikkien osapuolten kesken.

Aluekehityksen parissa toimivia työryhmäläisiä huolestuttaa epävarmuus ENI-CBC ohjelmien jatkuvuudesta ja ohjelmakausien pitkiksikin venyvät väliajat. Edellisten ja nykyisten ohjelmien välillä oli lähes viisi vuotta, jolloin yhtään hakua ei avattu, mikä on osaamisen ja yhteistyön kehittymisen kannalta ehdottomasti huono asia. On hyvin todennäköistä, että rahoitushakuihin tulee jälleen useamman vuoden tauko. Tämä tulee näkymään hakujen avautuessa suurena hakemustulvana. Työryhmäläisten mukaan muutakin rahoitusta tarvitaan hakujen välillä, mutta työryhmässä jäi avoimeksi, millaista se voisi olla. Ulkoministeriön rahoittaman lähialueyhteistyön loppuminen on ollut takaisku alan toimijoille.

Toimivan aluekehityksen kannalta keskeistä on tarvittavan osaamisen löytyminen maakunnista, joissa ohjelmia pyöritetään. Kentällä toimivien mukaan hankkeissa partnereina on usein kokeneita toimijoita, joilla on toimiva organisaatio taustalla. Mukaan kaivattaisiin käytännön toimijoita, mutta samalla tiedostetaan, että EU-hankehallinto vaatii tietynlaista osaamista ja resursseja.

*Toimivan aluekehityksen
kannalta keskeistä on
tarvittavan osaamisen
löytyminen maakunnista*

Hankkeista löytyy työryhmäläisten mukaan selvää Venäjä-osaamista ja kielitaitoisia henkilöitä. Etenkin Venäjän puolella hankeosaaminen on kasvanut huomasti ja venäläiset myös vastaavat useissa hankkeissa koordinaatiosta. Jatkuvuuden kannalta työryhmäläisiä huolestutti henkilövaihdoksien ja eläköitymisten vaikutukset kontakteihin ja tietotaitoon.

ENI-CBC -ohjelmilla on tärkeä merkitys alueille ja ne ovat toimineet tuloksellisesti alueiden kehittämiseksi ja uusien työpaikkojen luomiseksi. Yhteistyötä harjoitetaan myös ohjelmien ulkopuolella esimerkiksi kuntien, koulujen, kansalaisjärjestöjen sekä viranomaisten toimesta. Ystävyyskunta- ja kaupunkiyhteistyö on yhä voimissaan ja kulttuurivaihtoa on puolin ja toisin.

Kansalaisjärjestöt Venäjä-tutkimustiedon jalkauttamisessa

Suomessa toimii useita eri kansalaisjärjestöjä, joiden toimintakenttänä on VIE-alue. Suomi-Venäjä-Seura alan suurimpana järjestönä piti foorumissa oman työryhmänsä, jossa käsiteltiin erityisesti kansalaisjärjestöjen tiedonvälityksen ja yliopistoyhteistyön kehittämistä sekä median roolia kansalaisjärjestöjen toiminnassa. Kansalaisjärjestöjen edustajat näkivät haasteita median kanssa tehtävässä yhteistyössä. Kansalaisjärjestöjen tarjoamien tiedotteiden läpipääsyä vaikeuttavat media-alan toimintatavat.

Kansalaisjärjestöiltä löytyisi tarvetta ja halua hyödyntää korkeakoulujen tarjoamaa tutkimustietoa, mutta järjestöjen ja korkeakoulujen välinen yhteistyö koettiin foorumissa paikoitellen haastavaksi. Julkaisujen, asiantuntijoiden ja seminaarien hyödyntäminen ja niiden saavutettavuus järjestöjen ja näiden jäsenien käyttöön vaatii kehittämistä. Kansalaisjärjestöjen edustajat kokivat myös, että VIE- alueesta kiinnostuneiden on vaikea löytää tietoa siitä, millaista tutkimusta missäkin tehdään. Korkeakoulujen viestintää voisi kohdentaakin myös järjestöille, jotta tutkimustiedon saatavuus paranisi. Toimiviakin malleja löytyi, esimerkiksi sekä Aleksanteri-instituutin informaatiopalveluista että VIETS:istä.

Perinteisille luentotapahtumille on yhä kysyntää ja ne ovat tärkeä osa tiedon popularisointia järjestökentällä. Suomi-Venäjä-seura toivoi keskitettyä puhuja- ja asiantuntijapankkia, joka helpottaisi järjestöjen työtä. Aleksanteri-instituutilta tiedusteltiin foorumipäivänä, voisiko se jatkossa alkaa ylläpitää aiemmin Suomi-Venäjä-seurassa 1990-luvulla päivitettyä asiantuntijarekisteriä.

Lisäksi kansalaisjärjestöjen huolena on resurssipula, jonka vuoksi esimerkiksi puhujakorvaukset ovat järjestöille ja seuroille haaste. Tästä huolimatta tutkimustiedon jakaminen on kansalaisjärjestöille tärkeää ja esimerkiksi Suomi-Venäjä-Seura harkitsee Idäntutkimus-lehden tilaamisesta jäsenilleen.

Kansalaisjärjestöjen näkökulmasta valtakunnallinen Aleksanteri-foorumi on tärkeä kohtaamispaikka ja tilaisuudessa esitettiin, että vastaavia foorumeita olisi pitänyt järjestää säännöllisesti jo pidemmän aika

Lopuksi

Foorumipäivän keskusteluissa nousivat esille niin yleisemmät huolet kuin eri alojen omat erityistarpeetkin. Tärkeiksi aloja yhdistäviksi haasteiksi nousivat eri toimijoiden välisten yhteistyömuotojen kehittäminen, valtakunnallisen toiminnan haasteet sekä erilaiset rahoitukseen liittyvät kysymykset. Koordinaatiota ja keskustelua sekä hyvien käytänteiden jakamista kaivataan selkeästi eri toimijoiden välillä, vaikka monia toimivia yhteistyörakenteita löytyykin jo. Foorumin saama palaute osallistujilta oli pääosin positiivista ja vaikuttaakin siltä, että vastaavalle tilaisuudelle on kysyntää jatkossakin.

Toimenpide-ehdotuksia

Kielten opettaminen:

- Koulut kannustamaan aktiivisemmin kielten opiskeluun
- Järjestöt valtakunnallista koordinaatiota tukemassa
- Kielikurssejen räätälöiminen opiskelijoiden tarpeiden mukaan
- TET-harjoittelupankki ja työelämämessut
- Ystäväperheet ja –kaupungit

Opetus ja koulutus

- Eri oppilaitosten asiantuntemuksen ja resurssien yhdistäminen ajantasaisten Venäjä-opintokokonaisuuksien järjestämiseksi
- Viestinnän tiivistäminen yliopistojen ja kansalaisjärjestöjen välillä
- Gradupankkien perustaminen ja tutkimusavustajien palkkaaminen
- Yliopistojen matalan kynnyksen akateemiset yhteisöt, joihin alumnien on myös helppo osallistua
- Valtakunnalliset verkkokurssit ammattikorkeakouluihin
- Ammattikorkeakoulujen VIE-osaamisen laajentaminen myös Venäjän ulkopuolelle
- Jatkuvan oppimisen väylien kehittäminen
- Puhuja- ja asiantuntijapankkien perustaminen
- Kulttuurintuntemuksen ja matkustamisen näkökulmia opetukseen

Tutkimus:

- Valtionhallinnon, elinkeinoelämän ja yliopistojen yhteistyön tiivistäminen ja laajentaminen
- Valtakunnallisen tohtorikoulutuksen rahoitus pysyvämmälle pohjalle
- Suomalaisen tutkimuksen kansainvälisyyden edistäminen
- Soveltavan tutkimuksen mahdollisuuksien lisääminen
- Parempia palkitsemisjärjestelmiä viranomaistyöhön osallistuville tutkijoille

Aineistot:

- Tulevaisuudessa panostusta digitaalisiin ja interaktiivisiin aineistoihin, jotka olisivat käytössä missä ja milloin vain
- Arkisto- ja kirjastohenkilökunnan saavutettavuus taattava jatkossakin
- Mahdollisimman laajan ja keskitetyn aineiston kokoaminen Kansalliskirjastoon

Työelämä:

- Jatkuvan oppimisen väylien kehittäminen
- Ajantasaisten Venäjä-opintokokonaisuuksien järjestäminen toimijoiden resursseja yhdistämällä
- Alumnien hyödyntäminen yliopistojen työelämäasiantuntemuksen lisäämiseksi
- Mentorointi linkkinä työelämän ja opiskelijoiden välillä

Liitteet

Ohjelma

Aamupäivä

Aleksanteri-instituutti, Unioninkadun juhlatilat (Unioninkatu 33)

klo 9.30 Rekisteröinti

klo 9.50 Tervetulosanat, *Markku Kangaspuro*

klo 10.00 Alkupuheenvuoro, *Ilkka Herlin*

klo 10.30 Paneeli

Ilkka Salonen (East Office of Finnish Industries)

Hanna Smith (Hybrid CoE)

Pekko Kohonen (Cultura-säätiö)

Minna Likander (Sasha ry)

Joni Virkkunen (VIETS ry)

Katalin Miklóssy (Aleksanteri-instituutti)

klo 11.30 Yleisökeskustelu

klo 12.00 Mitä Slaavilainen kirjasto tarjoaa Venäjältä ja itäisestä Euroopasta kiinnostuneille? *Irma Reijonen (Kansalliskirjasto)*

klo 12.30 Lounastauko

Iltapäivä

Metsätalo (Unioninkatu 40)

klo 14.00 Työryhmäsessio 1

1: Venäjä ja turvallisuus - tutkimuksen, osaamisen ja yhteistyön kehittäminen

2: Venäjän talouden ja liiketoiminnan osaamisen kehittäminen Suomessa

3: Slaavilaisten kielten opettaminen yliopiston ulkopuolella, vieraana kielenä ja äidinkielenä: uudet haasteet, vanhat ongelmat (OSIO 1)

4: Venäjän tutkimuksen digitaaliset aineistot ja välineet

5: Suomi-Venäjä-seura: venäjän kielen opiskeluun kannustamassa

6: VIE-asiantuntijat ja jatkuva oppiminen

7: Venäjän ja Itä-Euroopan tutkimuksen seura ja alueeseen liittyvä opetus ja tutkimus suomalaisissa korkeakouluissa - profiloinnin vaikutukset kentällä

Klo 16.00 Työryhmäsessio 2

8: Itäinen Eurooppa: kohtaavatko alan koulutus ja työelämän tarpeet?

9: Aluekehityksen toimijoiden näkökulmia Venäjä-osaamiseen ja rajanylittävään yhteistyöhön

10: Slaavilaisten kielten opettaminen yliopiston ulkopuolella, vieraana kielenä ja äidinkielenä: uudet haasteet, vanhat ongelmat (OSIO 2)

11: Kansalaisjärjestöt Venäjä-tutkimustiedon jalkauttamisessa

12: Venäjä-osaaminen ammattikorkeakoulussa

13: Berliinistä Biskekiin, Jerevanista Vladivostokiin: Mitä politiikan tutkimuksen pitäisi tarjota?

14: Venäjä-tutkimuksen arkistoaineistot

Järjestäjät

Sari Autio-Sarasmo

Niina Into

Ira Jänis-Isokangas

Eeva Korteniemi

Iliana Mejias-Ojajärvi

Katalin Miklóssy

Katariin Mäkilä

Atina Nihtinen

Minna Oroza

Hanna Peltonen

Bradley Reynolds

Ville Venäläinen

Ira Österberg